

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Jaap van Duijn

De groei voorbij

Over de economische toekomst van Nederland na de booming nineties

De Bezige Bij | 2008 | 288 pp. | € 18,90 | ISBN 978 90 234 2552 6

Ingehouden optimisme kan Nederland door een lastige periode slepen

door *Jean Penders*

Oud-lid van het Europees Parlement.

Wij kwamen Van Duijn, buitengewoon hoogleraar economie aan diverse universiteiten, vaak tegen als columnist en beleggersgoeroe van de Robeco Groep. Ook was hij lid van de Deltacommissie (Commissie Veerman) die in september advies uitbracht over het opvangen van de gevolgen van de zeespiegelstijging voor de Nederlandse kust.

Hij heeft een merkwaardig boek geschreven. Tamelijk voorspelbaar van inhoud, maar tevens prikkelend door de plaatsing van zijn observaties in een economisch-historische context, te weten de Kondratieff Cyclus, en de toestand van de Republiek der Verenigde Nederlanden in de achttiende eeuw.

Afgaande op de titel verwacht je een somber verhaal en dat klopt ook.

Op de wereldmarkt verliezen wij aandeel

door ons hoge loonpeil; er is onvoldoende arbeidsparticipatie; wij ontplooiën te weinig initiatief: iets nieuws optuigen is minder in trek dan beheer en behoud — denk aan de slogan van Aegon in de bushokjes: ‘Het doel van een pensioen is houden wat U heeft’ —, kapitaalzoekende ondernemers ruimen het veld voor risicomijdende managers die zich vorstelijk financieel indekken voor mogelijk misfortuin. We worden een dienstenmaatschappij, maar het niveau van de dienstverlening is vaak zeer matig. Zelf denk ik dan aan horecapersoneel zonder een greintje *savoir vivre* en aan het afschuiven van verantwoordelijkheid onder de kreet: ‘Mijn collega komt zo bij u’. Het onderwijs, vooral het basisonderwijs, laat kwaliteitsverlies zien.

De auteur vervalt echter niet in de jammerklachten over globalisering die zoveel ontevreden, onzekere dan wel bezorgde mensen uiten. Hij begint met een hoofdstuk over de demografische toestand van ons land. De omvang van de bevolking en vooral van de beroepsbevolking spelen bij Van Duijn een grote rol. Het zijn essentiële elementen bij het meten van arbeidsparticipatie — hoeveel mensen werken hoeveel

uren. Nederland kent een hoge bevolkingsdichtheid als gevolg van een explosieve bevolkingsgroei gedurende bijna de hele twintigste eeuw. Dat kon niet zo doorgaan. Daling van het geboortecijfer veroorzaakt na 2035 een afname van de bevolking. Hetzelfde zal in heel Europa gebeuren, in Oost-Europa al tussen 2005 en 2025. De beroepsbevolking gaat krimpen bij de pensionering van de babyboomers en uiteraard als gevolg van het afnemen van de bevolking; het zal de economische groei drukken.

In het verdere betoog staat de Kondratieff Cyclus centraal, genoemd naar de Russische econoom. Deze cyclus betreft een periode van versnelling en vertraging van economische groei van ongeveer vijftig jaar.

Van Duijn maakt het zich daarmee niet gemakkelijk, want nogal wat economische verschijnselen binnen zo'n structurele langetermijngolf hebben te maken met conjuncturele, korter durende schommelingen. *De booming nineties* (Kok-1) — zie de ondertitel van het boek — worden immers gevolgd door een taaie terugslagperiode. Dat moet allemaal in de lange golf passen. Daardoor wordt zijn verhaal soms minder helder. Maar het grote overzicht blijft overeind. De rode draad gaat niet verloren.

De Nederlandse economie kende op de top van de vierde Kondratieff Cyclus, in de tweede helft van de vorige eeuw, een stormachtige ontwikkeling. De welvaart per hoofd van de bevolking steeg meer dan in de driehonderd jaar daarvoor. Daarmee heeft economische groei voor de Nederlanders ten onrechte iets vanzelfsprekends gekregen. Na 1973 (oliecrisis) vlakken de ontwikkeling en de groei af. Sinds 1990 zitten we weer in een opgaande golf (vijfde Kondratieff Cyclus), waarvan veel landen profiteren (China, India, de Verenigde Staten met de digitale revolutie, het Verenigd Koninkrijk van Thatcher en enkele Scandinavische landen met

hoge publieke uitgaven in combinatie met een grote arbeidsmobiliteit), maar niet de socialer opgetuigde Rijnlandse economieën van West-Europese landen als Frankrijk, Duitsland en Nederland.

De auteur vindt de afvlakking in Nederland na de genoemde onstuimige groei-periode begrijpelijk. Hij wijst ook op de hoge prijs die voor de welvaart is betaald: milieuvervuiling, een verpeste ruimtelijke ordening en onoplosbaar lijkende verkeerscongesties. Wat heeft die afvlakking, die verzadiging veroorzaakt? Van Duijn noemt een aantal factoren.

We werden meer gespist op het verdelen van de koek dan op de groei ervan. Bob Goudzwaard placht te zeggen dat de opmaaksector meer aandacht kreeg dan de aanmaaksector. Vrije tijd werd geprefereerd boven arbeidstijd; minder uren werken, meer deeltijd, langere vakanties, heidagen, sabbaticals en vroeger met pensioen. Naarmate de welvaart steeg nam de behoefte aan

.....

*Het verval in de Nederlandse
Republiek gedurende de
achttiende eeuw vertoont
parallellen met de situatie in
ons land nu*

.....

zekerheid en veiligstelling toe; het leidde tot overregulering en inflexibiliteit. Bij elkaar genomen zorgden deze punten voor een verlies aan concurrentiekracht.

Het is frappant te constateren dat het verval in de Nederlandse Republiek gedurende de achttiende eeuw parallellen vertoont met de situatie in ons land nu. Het hoge loonpeil stond concurrenten toe langszij te komen, de arbeidsintensieve textielindustrie kon het niet meer bolwerken. Overregulering

B
O
E
K
E
N

leidde tot verstarring. De ondernemer werd rentenier. Zich matig inspannende regenten toucheerden salarissen die aan de beloning van de huidige managers doen denken. Omdat er veel te verliezen was steeg de risicoaversie. In 1700 was de Republiek vermogend en een beetje uitgeblust. In 2000 is Nederland rijk en weinig dynamisch.

Rond de laatste eeuwwisseling begon de *upswing* van een nieuwe Kondratieff Golf. Hoe kwam het dat de Nederlandse economie daarvan niet profiteerde? Een nieuwe golf wordt gedragen door twee factoren. De eerste wordt gevormd door een bundeling van technologische innovaties die tot nieuwe groei aanzetten. De tweede factor zijn investeringen in infrastructuur die een bedding vormen voor nieuwe activiteiten. Hoe scoort ons land op beide punten?

Het in 2000 afgekondigde Lissabonproces zou van de Europese Unie 's werelds meest dynamische kenniseconomie maken. In 2005 werd de vlag gestreken; de doelstelling werd teruggebracht tot het besteden van 3 procent van het BBP aan onderzoek. Nederland haalt dit niet.

Met de investeringen in infrastructuur, met name de vervoersinfrastructuur, wil het ook niet vloten. Van de Hoge Snelheidslijn (HS1) liggen de rails gereed, nu nog de treinen. Het Randstadmetronet is uit beeld geraakt. De ontlasting van het autoverkeer door rekening rijden is nog steeds een moedig plan. Hopelijk blijft het daar niet bij.

* * *

Ik begon deze bespreking met de constatering dat Van Duijn een somber boek heeft geschreven. Dit betekent echter niet dat hij geen perspectieven voor onze samenleving schetst. Daarbij verliest hij zich niet in fata morgana's. Zijn adviezen bouwen voort op de huidige toestand en de beperkingen daarvan.

De schrijver gaat uit van een ander wel-

vaartsbegrip dan het steeds maar opjagen van het BBP. Groeibevordering zou overigens niet eenvoudig zijn omdat 80 procent van de werkgelegenheid is te vinden in de dienstensector, die per definitie minder mogelijkheden voor stijging van de arbeidsproductiviteit biedt dan de industrie.

Om Van Duijns eigen woorden te gebruiken: we hebben langzamerhand genoeg spullen. Wij zouden ons — naast het behouden van de bestaande materiele welvaart — meer moeten richten op een betere kwaliteit van de samenleving en streven naar het verbeteren van immateriële welvaartsaspecten. Een eindeloze boodschappenlijst waaruit de auteur vooral benadrukt een beter milieu, een beter ingerichte en minder verrommelde ruimte — zie de troosteloze bedrijventerreinen langs de uitvalswegen in veel gemeenten — en ook meer rust, meer railvervoer, minder autolawaai. Hij zet vraagtekens bij de expansie van Schiphol omdat het in- en uitvliegen van transitpassagiers weinig toevoegt aan de economie, maar veel kost aan duurzaamheid. Een moedig standpunt omdat voor velen de nationale luchthaven een essentiële groeipool, ja een idool is.

Hoe ziet zijn plan van aanpak eruit? Wij moeten ons concentreren op sectoren die een hoge toegevoegde waarde kunnen leveren. Van Duijn signaleert er twee, de zorg en de financiële dienstverlening. Dáár moet Nederland excelleren. Voorwaarde is onderwijs van hoge kwaliteit, dat zich weer focust op het afleveren van professionals, vaklui en deskundigen, in plaats van procedureel nijvere managers.

Er is één enorm knelpunt: de komende krapte op de arbeidsmarkt door het met pensioen gaan van de babyboomers. Hoe hanteren we dat probleem? Van Duijn vindt immigratie geen oplossing. Nederland is al te vol en laaggeschoolde immigranten kunnen niet de arbeid met hoge toegevoegde

